Газета издается на балкарском языке с 1924 года.

Интернет-версия: smikbr.ru/zaman

ЗАМАН

Геуюрге кюн, абустолну ал айы (ноябрь) 10, 2026 жыл

№ 135 (21804)

КЪАБАРТЫ-МАЛКЪАР РЕСПУБЛИКАНЫ ПАРЛАМЕНТИНИ ЭМ ПРАВИТЕЛЬСТВОСУНУ ГАЗЕТИ

ВРЕМЯ

ГАЗЕТА ПАРЛАМЕНТА И ПРАВИТЕЛЬСТВА КАБАРДИНО-БАЛКАРСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

Сыйын кёрюу

«Аллай аскерчиле бла Хорлам бизники боллугъун ишексиз билеме»

Бу кюнледе Къабарты-Малкъаргъа юйюне энчи аскер операцияны жигити, республиканы эмда битеу къыралны да хар инсаны ёхтемленирге боллукъ **Алим Батыров** къайтханыны юсюнден айтады КъМР-ни Башчысы **Казбек Коков** кесини МАХ-да каналында.

Бир ненча кюн мындан алгъа Алим Батыровну, «Горец» позывной аты бла аскерчини, юсюнден военкор Влад Андрицаны сюжетин RT каналлада басмалагъандыла. Ол жигитликни тарыхы бир адамны да уллу кёллюлей къоймагъанды – он мингле бла адамла кеслерини жюрек сёзлерин билдирирге излегендиле. Кишилик, Ата журтха, аскер къарындашлыкъгъа, юйюрге кертилик – уллу къыралыбызны хар жеринден адамла кеслерини сезимлерин туура этгендиле.

Былтыр декабрьде Алим Батыров бусагъатда азат болуп тургъан Запорожье ызда Новоданиловкагъа биринчилени санында киргенди. Сермешде ол ауур жаралы болгъанды, кесиникиледен айырылып, алагъа къошулурча амал табылмагъанды, алай ол эвакуация этилиую унамагъанды – аны биргесине къуллукъ этгенледен бирлери ол кезиуде ёлтюрюлюрле деп.

Къыйын болумлада кеси кесине медицина болушлукъ этгенди, рация бла анга хирургла болушхандыла.

Бир затха да къарамагъанлай, ол аскер борчун толтургъанлай тургъанды. Тенглери аны бла байламлыкъ тутхандыла, дронла бла аш-суу, дарманла, окъла жибергендиле. Он ай чакълы бир тургъанды ауур жаралы аскерчи передовойда, БПЛА-ны операторларыны жаугъа атдырыуларына себеплик этген белгиле берип. Анга тюнгюлмезге уа аны къайтырын сакълап тургъан юйюрюнден, сабийледен билдириуле болушхандыла.

Фронтну ызы Новоданиловкагъа жууукълашханда, аскерчи кесиникилеге жетер ючюн, беш километрден артыкъны ётгенди.

- Алимни юйюне къайтханына чексиз къууанама. Биринчиден ол, сёзсюз, кесини ата-анасына Зольск районнга баргъанды. Атагъа бла анагъа аллай жашны ёсдюргенлери ючюн ыспас этебиз.

Жигитге энчи тюбеп, анга «Къабарты-Малкъар Республиканы аллында къыйыны ючюн» орденни тутдургъанма.

Алим Батыровха хурметим уллуду – юлгюлю кишилиги, сыйы-намысы, жашау кючю, ахырына дери бюгюлмей туруп хорлагъаны ючюн. Россейни кёп миллетли халкъыны кючюн сындырыргъа боллукъду деп сунналагъа ол тийишли жууапды. Аллай аскерчиле бла Хорлам бизники боллугъун ишексиз билеме, – деп жазгъанды Казбек Коков.

Алгъышлау

«Республикабызны атын айтдырып, къыралыбызны намысын кётюргендиле»

Къабарты-Малкъарда дунияны Астана шахарда ётген чемпионатында 86 килограммгъа дери ауурлукъда эришгенлени араларында доммакъ майдалгъа тийишли болгъан **Шауаланы Маликге** къууанчлы халда тюбегендиле. Аны юсюнден КъМР-ни Башчысы **Казбек Коков** кесини МАХ-да каналында былай жазады:

«Малик жашагъан, хазырланнган да республикада этеди. Мында ёсюп, халкъла аралы классны спортчу болгъанды.

Инал Шериевни бла Шауаланы Маликни быллай уллу жетишимлери Къабарты-Малкъарны аламат гёжефлени кёп тёлюлери махтау келтирген тутушуу школну бийик даражагъа жетгенини белгисиди. Аланы санында Олимпиада оюнлада эм дуния чемпионатлада хорлагъанла, тюрлю-тюрлю алчы жерлеге тийишли болгъанла да бардыла. Хар бири бийик жетишимлени спортун айнытыугъа энчи къыйын салгъандыла, республикабызны атын айтдырып, къыралыбызны сыйын кётюргендиле.

Шауаланы Маликни жетишими бла алгъышлайма, мындан ары да туугъан республикабызны къууандырырча хорламла болдургъанлай турсун!»

ГЕРГЪОКЪЛАНЫ Фатима хазырлагъанды.

Хурметлеу

Ырази лыкъ, ёхтемлениу, ыспас сёзле да

9 ноябрьде Нальчикни аэропортуну къатында кёп халкъ жыйылгъан эди. Ала ол кюн Астанада бардырылгъан эркин тутушуудан дунияны чемпионатында Къыргъыз Республика ючюн эрише, доммакъ майдалны алгъан Шауаланы Маликге хош кел дерге келген эдиле. Ата журтуна къайтхан жашыбызны аэропортдан чыгъарына къызыу къарсла, гоппан айран, хычинле, жырларыбыз бла да байрам халда тюбегендиле.

Къууанчлы тюбешиую бардырган Тёппеланы Ахмат сёзню КъМР-ни физкультурасыны эм спортуну сыйлы ишчиси, белгили тренер Шауаланы Ханапийге бергенди.

- Бюгюн биз былайгъа жыйылгъанбыз, къууанч халда Астанада эркин тутушуудан дунияны чемпионатында жетишимли болуп келген жашыбызгъа тюбейбиз. Тукъумну атындан былайгъа заман, онг да табып келгенлеге жюрек ыразылыгъымы билдиреме. Бу жашха быллай хорламны болдургъа себеплик этген тренерле Ажоладан эки къарындашха, Чапаланы Аликге, арт жыллада эришиулеге хазырлагъан Арсен Закуевге да ыспас этеме. Бу чемпионатда эрише, Инал Шериев да бизни къалай къууандырды. Бюгюнлюкде спортну кёп тюрлюлеринде жарау эте тургъан жашчыкъла, къызчыкъла да, быладан юлгю алып, бизни жетишимлери бла къууандырсынла, - дегенди ол.

КъМР-ни Парламентини Маданият, граждан обществону айнытыу эм информация политика жаны бла комитетини таматасы Текуланы Амырбий Малик саулай къыралда да спортну сюйгенлени къууандыргъанын чертгенди.

- Бизни миллет кёчгюнчюлюкде тургъан къыйын кезиуде адамларыбызгъа болушхан къыргъыз миллетни байрагъы бла жыгъышханы да бошдан болмаз. Андан сора да, бизни республикада спортну бу тюрлюсюне юйретирча тынгылы школ болгъанын туура этгени хакъды. Алда аны энтта уллу жетишимле сакълагъанларына толу ийнанама, - дегенди Амырбий.

- Бюгюн республикада уллу спорт байрамды. Бу къууанч къарындашыбыз Шауаланы Маликни хайырындан болгъанды. Ол кесини ауурлугъунда къыралда бек игилеге кёп заманны саналгъанлай тургъанды. Дунияны чемпионатында эрише, эркин тутушуудан бизни республикада къарыулу гёжефлени хазырлагъан школ болгъанын кёргюзтдю. Быллай жетишимни болдурур ючюн, къаллай бир жарау этерге керек болгъанын ангылатыр кереги болмаз. Сен а этген муратынга жетип, башха чемпионатладан да алтын майдал бла къайтырыгъынга ышанып сакълайбыз, - дегенди КъМР-ни спорт министрини орунбасары Заур Хежев.

Шауа улуна спортну бу тюрлюсюнде энтта бир бийикликни алгъаны ючюн КъМР-де МВД-ны министрини орунбасарыны къуллугъун болжаллы халда толтургъан Гегераланы Марат да ыспас сёзюн айтханды.

Чегем районну администрациясыны башчысыны орунбасары Мурат Мамбетов а жерлешлерини бу жетишимине кимден да бек ала къууанынганларын эм ёхтемленнгенлерин чертгенди. Мындан ары да къолларындан келгенича Шауа улугъа болушурукъларын да билдиргенди.

Ахырында айтхылыкъ спортчу бла анга тюберге келгенле суратха тюшгендиле.

Суратланы **МАМАЙЛАНЫ Алий** алгъанды.

А.А.Батыровну «Къабарты-Малкъар Республиканы аллында къыйыны ючюн» орден бла саугъалауну юсюнден

Къабарты-Малкъар Республиканы Башчысыны

УКАЗЫ

Энчи аскер операция кезиуюнде болдургъан жигитлиги эмда кишилиги, къуллукъ борчун бет жарыкълы толтургъаны ючюн 42-чи гвардиялы мотострелковый дивизияны 71-чи гвардиялы мотострелковый полкуну 2-чи батальонуну штурмлу отрядыны сержанты **БАТЫРОВ Алим Анатольевични** «Къабарты-Малкъар Республиканы аллында къыйыны ючюн» орден бла саугъаларгъа.

Къабарты-Малкъар Республиканы Башчысы **К.КОКОВ**

Нальчик шахар, 2026 жылны 6 ноябри, №115-УГ

Къабарты-Малкъар Республиканы къырал саугъалары бла белгилеуню юсюнден

Къабарты-Малкъар Республиканы Башчысыны

УКАЗЫ

Ишлеринде жетишимле болдургъанлары эмда кёп жылланы бет жарыкълы урунгланлары ючюн саугъаларгъа:

Къабарты-Малкъар Республиканы Сыйлы грамотасы бла

БАЛАХОВ Альберт Юрьевични - штабны командирин – 35666-Б аскер бёлюмню батальонуну командирини экинчисин,

сыйлы атла атаргъа:

«Къабарты-Малкъар Республиканы сыйлы артисти»

Жаникаланы Суфиянны жашы Эльдаргъа – «Къырал музыка театр» къырал казна маданият учреждениясыны жырчысына,

«Къабарты-Малкъар Республиканы сыйлы журналисти»

ВАСИЛЕНКО Татьяна Борисовнагъа – «Баксанский вестник» газетни редакциясы» муниципал учреждениясыны жууаплы секретарына,

«Къабарты-Малкъар Республиканы маданиятыны сыйлы къуллукъчусу»

БЕРБЕКОВ Беслан Алексеевичге – Къабарты-Малкъар Республиканы «Суратлау жаны бла билим бериую методика арасы» къырал казна маданият учреждениясыны директоруна,

«Къабарты-Малкъар Республиканы физкультурасыны бла спортуну сыйлы къуллукъчусу»

ХАМГОКОВ Мурат Асланбиевичге – къошакъ билим берген «Футболдан спорт школ» муниципал казна учреждениясыны директоруна.

Къабарты-Малкъар Республиканы Башчысы **К.КОКОВ**

Нальчик шахар, 2026 жылны 4 ноябри, №111-УГ

Къабарты-Малкъар Республиканы къырал саугъалары бла белгилеуню юсюнден

Къабарты-Малкъар Республиканы Башчысыны

УКАЗЫ

Ишлеринде жетишимле болдургъанлары эмда физкультураны бла спортну айнытыугъа уллу къыйын салгъанлары ючюн саугъаларгъа:

Къабарты-Малкъар Республиканы Сыйлы грамотасы бла

УРИШЕВ Анзор Суадиновичи - Къабарты-Малкъар Республиканы Спорт министерствосуну къошакъ билим берген «Эркин тутушуудан олимпиадалы резервни спорт школу» къырал казна учреждениясыны тренерин-преподавателин;

«Къабарты-Малкъар Республиканы физкультурасыны бла спортуну сыйлы къуллукъчусу» деген ат атаргъа

ШЕРИЕВ Иналбек Аслановиче – «Къабарты-Малкъар Республиканы жыйымдыкъ спорт командаланы хазырлау арасы» къырал казна учреждениясыны спортчусуна.

Къабарты-Малкъар Республиканы Башчысы **К.КОКОВ**

Нальчик шахар, 2026 жылны 4 ноябри, №112-УГ

Къарау

Онкология диспансерде иш бла шагъырейленнгенди

КъМР-ни Башчысы **Казбек Коков** къурулушу бардырыла тургъан саулукъ сакълауда эм магъаналы объектледен бири - онкология диспансерде ишле къалай бардырыла тургъанларына къарагъанды. Аны юсюнден республиканы оноучусуну МАХ-да каналы билдиреди.

Махкемеде белгиленнген ишлени асламысы бошалгъанды. Онкология диспансер тюрлю-тюрлю этажлары болгъан беш уллу блокдан къуралады. Анда хирургия, радиология, приёмгъа алгъан бёлюмлери, поликлиникасы эм саусузла жатхан бёлюм барды. Онкология арада 250 адам бир ызгъа саулукъларына къаратып жатарча бир жер барды, кюндюз тургъан стационарда 30 жер жарашдырылгъанды эм поликлиникада да бир сменагъа 100 адамгъа къарарча онгла къуралгъандыла. Хирургия бёлюмде бир ызгъа беш операцияны бардырырча эм эки да гитче операцияланы этерча онгла боллукъдула.

Жарашдырылгъан проектге кёре, диспансерни тюрлю-тюрлю блокларында къурулуш ишле саусузлагъа таплыкъгъа деп эм аяулу технологияланы хайырланып бардырылгъандыла. Бюгюнлюкге онкология арагъа бийик технология оборудование аллынганды, аны себебинден алгъын багъаргъа онгларыбыз болмай тургъан амалланы хайырланыргъа онг барды.

Битеу къурулуш ишле «Узакъ эм тири жашау этиу» миллет проектге кёре тамамланыладыла. Аны бла бирге больничный шахарчыкъны тёгереги тапландырылады, бек алгъа жолла жангыртылынадыла, Малой орамгъа уа тынгылы ремонт этиледи. Аны хайырындан ол тийреледе орналгъан медицина учреждениялагъа баргъан, андан артха чыкъгъан да, ол санда болушлукъну терк берген автомашиналагъа эм саусузланы жуукъ-ахлуларына да женгил боллукъду.

Бу жол тюзюнлей Бийик медицина технология болушлукъ берген арагъа, Сабий клиникалы арагъа, Сабий юйге, Туберкулёз ауруулагъа къажау диспансерге эм сагъынылгъан жангы онкология диспансерге элтеди. Шёндю жолну асфальтын алышындырадыла, тротуарланы жарашдырадыла, жолну эки жанында чыракъла жанарча онгла къураладыла эм автомашинала салырча кенг жер жарашдырылгъанды.

Аны бла бирге шахарчыкъны адамла аслам жюрюген жерлеринде солуу жерле да къураладыла. Бек башы битеу ишле адамлагъа таплыкъгъа деп этилгенлеридиди, деп айтылады билдириуде.

Эл мюлк

Мирзеу, сют, жумуртха да асламыракъдыла

Быйыл биринчи тогъуз айны ичинде бизни республикада эл мюлк организацияланы эмда биригиулени барысы да 63,7 миллиард сом багъасы продукция чыгъаргъандыла. Былтырны бу кезиую бла тенглешдиргенде, ол 0,5 процентге асламды. Аллай тергеулени ШималКавказстат этгенди, деп билдиргендиле республиканы Эл мюлк министерствосундан.

Битимчиликде иги ёсюм эсленеди – быйыл 1 октябрьге дери 355,4 минг тонна мирзеу жыйылгъанды, нартюхню санамай. Былтырны тийишли заманы бла тенглешдиргенде уа, ёсюм онеки процентге жетгенди.

Быйыл дагъыда сютден 3,2 процентге аслам (423 минг тонна) сауулгъанды эмда тауукъ жумуртхаладан 3,6 процентге (180,1 миллион) алынгънанды. Тууар эмда тауукъ этден да союлмагъан ауурлукъда 92,2 минг тонна жарашдырылгъанды. Мында озгъан жылны кёрюмдюсюнден башхалыкъ жокъду.

Урлукъ себиу барады

Республиканы сабанларында кюзлюк битимлени урлукъларын себиу тири барады. Районладан билдиргенлерине кёре, бу кюнлеге эллиле аны 44 минг гектарда тамам этгендиле. Саулай айтханда уа, кюзлюкле быйыл 60 минг гектарда ёсдюрюллюкдюле, дегендиле КъМР-ни Эл мюлк министерствосунда.

Сабанланы аслам кесегин (33 минг гектардан артыгъын) мирзеулюк битимле аллыкъдыла. Кюзлюк рапс 10,8 гектарда себилгенди.

Саулай айтханда, бу иш тап барады, кюнню халы чырмау салмайды, агротехника жаны бла да чурум жокъду.

УЛБАШЛАНЫ Мурат.

«Полицияны баш борчу – инсанлагъа болушургъа, эркинликлерин къорууларгъа, тюзлюкню сакъларгъа»

2 бет

Илму тинтиулери, жаш тёлюню юйретиу бла да айырмалы эди

3 бет

Студентле фахмуларын кёргюзтгендиле

4 бет

Даража

Маданият байламлыкъла – жюрек излемле

Бу кюнледе бир къууанчлы хапар келгенди Москвадан. Къыргъызстанда жашагъан, анда Россей жерлешлерибизни биригиулерини координация советини таматасы, Бишкекде къарачай диаспораны «Ата джурт» атлы халкъла аралы ассоциациясыны президенти, Къыргъызстанны Халкъ ассамблеясыны советини председателини орунбасары Шидакъланы Хажи-Махмутну къызы Зухураны, Къыргъызстанны маданиятыны сыйлы къуллукъчусун, орус культураны тыш къыралда сакълагъаны, кенг жайгъаны ючюн Россейни Президенти Владимир Путин Шуёхлукъну ордени бла саугъалагъанды. Зухураны кесими энчи шуёхума санайма да, къууанчым бютюнда уллуду.

Аны мен мында Тетууланы Хадисни «Алтын къол» фестивалында кёргенме биринчи кере. Артда уа, бир ненча жыл озуп, Къыргъызстанны ара шахарында «Дунияны халкъ эпослары» деген фестивальгъа чакъыргъанларында, ол кюнлени бирге ётдюргенбиз. Зухура, анда болгъанымы билгенлей окъуна, келип, миллет ашханагъа да элтип, къыргъыз халкъны кёп ахшы адетини, къылыкъ хунерини юслеринден да айтханды. Малкъар диаспораны таматасы Атабийланы Аслан бла да ол танышдыргъанды. Алагъа ыразылыгъымы айтып да жетишдираллыкъ тюйюлме. Ол аламат адамла мени туугъан элиме да элтгендиле. Бюгюн Зухураны юсюнден башхала да билселе сюеме. Ол аны энчи къууанчына жарыкълыкъ къошарыгъын билеме да, ма андан.

Зухура Къазахстанда Пахтарал районда туугъанды. Атасы Шидакъланы Герийни жашы Хажи-Махмутну бла анасы Жанибекланы Шамайылны къызы Пайдыматны Учкуландан ары кёчюрген эдиле. Анга эки жыл болгъанда, 1957 жылда, репрессиягъа тюшген халкъланы къаумуна кёчер эркинлик берилгенде, юйюр Къыргъызстаннга – ахлулары болгъан жерге кёчгенди. Ала алгъа Ленинчи Винсовхозда жашагъандыла – Бишкекден бир 40-50 километр узакълыкъда. 1962 жылда уа, юйюр тамата аушханда, онбир сабийни анасы (экиси гитчелей аушхандыла), ортада жюртютюп турмай, балаларына тынгылы билим алдырыр ючюн, Бишкекге кёчгенди.

Школну бошап, сатыуалыу техникумгъа киргенди Зухура, артда Москвада сатыу-алыу институтда да окъугъанды. Урунуу жолун тюкенде сатыучу сохтасы болуп башлагъанды. Бир жерде жыйырма жыл ишлегенди, таматагъа дери да ёсгенди. Артда тюкенле биригиуню таматасы да болгъанды. 1991 жылда къырал чачылгъанда уа, ол Госагропромда кёгет продукцияны хазылау, сакълау эм сатыу управлениясы таматасы болуп ишлеп башлагъанды.

Зухура Элкъанланы келинлериди. Баш иеси замансыз аушуп, эки къыз ёсдюргенди. Къызла, анда тургъанлыкъгъа, башха миллетге ажашмагъандыла, аладан бири Бостанладады, бири уа – Салпагъарлада. Беш туудугъу барды Зухураны – эки аламат жаш бла юч ариу къыз.

Халкъ аны жамауат иш бла бегирек таныйды. 2009 жылдан бери ол, айтханыбызча, Къыргъызстанны халкъларыны ассамблеясында «Ата джурт» атлы къарачай культура арагъа таматалыкъ этеди. Аны юсюнден соргъанымда, Зухура: «Кертисин айтханда, аны баш ишиме санайма. Къарачайлыла мында минг тенгли, малкъарлыла уа минг бла жарым барбыз. Баш борчубуз – маданиятны, мамырлыкъны, халкъла арасында ариу байламлыкъланы сакълауду, шуёхлукъну кючлеудю. Алай а жаланда маданият бла, санат бла чекленип да къалмайбыз. Илмуда, медицинада, окъуубилим берген жерледе, эл мюлкде ишлегенле да кёз туурабыздадыла. Алагъа да болушлукъ этерге угъай демейбиз», – дегенди.

Быллай ишде ишлегенле бла къырал структураланы аралары не заманда да тап болуп бармайды. Зухурада уа алай тюйюлдю. Алда, Аскар Акаевни заманында, бюгюн Къыргъызстанны жангы президенти Садыр Жапаровну кезиуюнде да диаспора биригиулени таматалары аны кенгешчилерича белгиленедиле. Ол а ала къырал даражагъа жетишгенлерини шартлыды.

Аланы он элде филиалары барды. Советни келечилери жер-жерледе ишлейдиле. Сабийле иги окъурча, тамырларын билирча, кеслерин ариу жюрютюрча, таматалагъа ишчи жерле болурча, юйретиу иш бардырадыла.

Зухура «Шимал Кавказны маданият фестивалы» проектни авторуду, проектге Къыргъызстанны посольствосу, правительствосу да болушадыла. Онеки кере баргъанды ол, энтта да барып турлугъуна сёз да жокъду.

Бирде мен Зухурагъа былай соргъан эдим: «Сен Къыргъызстанны маданиятыны отличнигисе, маданиятыны сыйлы къуллукчусуса. Ол сыйлы атла магъаналымыдыла санга?» – деп. «Бош бир зат да бермейдиле адамгъа. Ишлейсе, эслемегенча этип къоймай, ишинге алай багъа бичселе, ол игиди. Бизден «Къыргъызстанны маданиятыны сыйлы къуллукъчусу» деген атха тийишли болгъан жокъду мында, менден сора. Бардыла сыйлы атлы врачла, устазла, эл мюлкде ишлегенле, юч илму докторубуз, оннга жете кандидатыбыз, Парламентде депутатларыбыз да. Къыргъызстанны къырал университетинде бизни къызланган ючюсю деканладыла: юрист жаны бла Къочхарланы Илистина, тилле жаны бла Аппаланы Софа эмда Гузеланы Зухура...» – деген эди ол, менсинмей, башха игилени сагъына, эси алагъа кете.

Аллай ахшы адамланы юслеринден «Карачаевцы Кыргызстана. История и современность» деп ол жазгъан китапны уа мен аны столунда эслегенме. Бишкекде жолда бара, бизге тюбегенле аны бла жарыкъ саламлашханларын, анга къалай сый бергенлерин да кёрюп тургъанма. Башха халкъны ичинде алай намыс алгъан а тынч болмаз. Соргъанымда: «Мында баш халкъ къыргъызлыладыла. 27-28 проценти башха миллетледиле. Аланы бири да бизге аман къарап, башха миллетден болгъанымы эстертип билмейме, бек жууашдыла, тынчдыла, хошдула», – деген эди Зухура.

Владимир Путинни къолундан аллай сыйлы саугъаны ала туруп, Зухураны ийменгени кёрюнюп тура эди. Алай а ол жюрегинден келген сёзюн болмагъанча ариу айтханы да туурады. Сейир да этгенди къарачай къыз къырал таматаны менсинмегенине, саугъа алыргъа келгенлени къайсына да къайгъыргъанына.

Къыргъыз жерлешлери уа: «Россейни таматасы Шидакъланы Зухурагъа аллай даражалы саугъа бергени къыргъызлыланы гуманитар байламлыкълагъа, маданият адет-тёрелени сакълаугъа, къыралла арасында шуёхлукъну кючлеуге къошхан юлюшлерин белгилеудю», – деп жазадыла.

Зухура, арый-тала билмей, игиликни жайгъан адамладанды да, аны къууанчы бар аны таныгъанланы да къууанчларыды. Саугъасыны уа ызы къалын болсун!

МУСУКАЛАНЫ Сакинат.

Элбрус район

Къурулушла къыстаудула

Кёп болмай КъМР-ни маданият министри Мухадин Кумахов Элбрус районну администрациясыны башчысы Отарланы Мухтар бла бирге Кёнделенде сабий чыгъармачылыкъны къурулушу бара тургъан школунда болгъанды.

Ишчи жолоучулугъуну кезиуюнде министр, къурулуш ишле къалай баргъанлары бла шагъырейленнгени бла къалмай, тамамланнган эм этилирге тийишли жумушланы юсюнден да сёлешгенди. Къурулушда тынгылы материалла бла жангы технологияла хайырланылыргъа, битеу ишле болжалдан кеч къалмай бошалыргъа кереклисин эсгертгенди.

Эсге сала айтсакъ, чыгъармачылыкъ школ «Юйюр» миллет проектге кёре ишленеди. Мында жарыкъ классла, уллу зал, музыка кабинетле эм энчи студияла да боллукъдула. Саулай алып айтханда, 45 окъуучугъа жер къураллыкъды.

Окъудучула, устазла да бирлешип

Халкъны бирлигини кюнюне атап, кёнделенчи окъуучула бла устазла изеу къурагъандыла. Ала «Мудах таулуну» эсгертмесини тийресинде 42 къайын терек бла 8 ишхилди орнатхандыла.

Бу жол изеуге Жанхотиядан бла Заюководан школчула да къошулгъандыла. Жаш адамла бла бирге огъурлу ишге Элбрус районну администрациясыны башчысыны биринчи орунбасары Толгъурланы Расул, Кёнделенни, Жанхотияны эм Заюково эллени таматалары Атмырзаланы Марат, Азамат Бирсов эм Заурбий Хамурзов да къатышхандыла.

Ырхыладан къорууланыргъа хазырдыла

Белгилисича, Гирхожан суу къутуруп, ырхыла келип, уллу хата салгъан кезиуле теркдерк боладыла. Аны себепли ол къыйын эм къоркъуулу участокладан бирине саналады. Аны бла байламлы анда болум дайым тинтилгенлей турады. Аны ючюн деп кёп болмай бу тийреде кеси аллына ишлеп тургъан тёрт камера салыннганды. Аны хайыры бла ырхы келгенин заманында билирге эмда тийишли мадар этерге къолдан келликди.

Сёз ючюн, бир тюрлю къоркъуу чыкъса, акъыллы камерала МЧС-ни бёлюмюне эм диспетчер службагъа билдирликдиле. Ызы бла ала къысха заманда жамауатха сакъ болургъа чакъырыу этерикдиле.

Сагъынылгъан къыйматлы амалланы сингдириу региона билдириу амалланы тири хайырланыу бла байламлыды. Эсге сала айтсакъ, бюгюнлюкде Къабарты-Малкъар акъыллы системаланы сингдириу жаны бла Шимал-Кавказ федерал округда алчы жерни алады.

МАГОМЕТЛАНЫ Сулейман.

- Ахмат, биринчиден, бёлюмню юсюнден сорургъа сюеме.

- Интернетде этилген аманлыкъланы тинтиу бизни жууаплылыгъыбыздады, ол санда хыйлалыкъла, наркотиклени законсуз сатыу-алыу. Шёндю къырал учрежденияланы электрон почталарына мекямда чачдырыучу зат салыннганды деген жалгъан билдириуле ашырыладыла. Эштада, энчи аскер операция бла байламлы болур, аллай кезиуде кёбейгендиле. Аланы тинтиу да бизни ишибизди.

Бёлюм жангыды, ол 2022 жылда къуралгъаны.

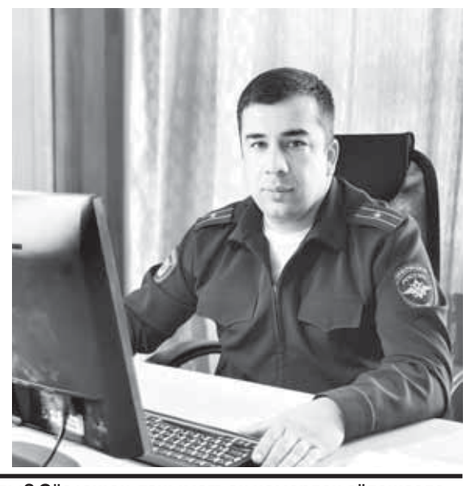
10 ноябрь – Россейни ич ишле органларында къуллукъ этгенлени кюню

«Полицияны баш борчу – инсанлагъа болушургъа, эркинликлерин къорууларгъа, тюзлюкню сакъларгъа»

Бюгюнлюкде Интернетни хайырланып этилген аманлыкъланы саны ёсгенлей барады: пенсиячыны алдап, ахыр кюнюне асырагъан сомларын урладыла, ахчаны «къоркъуусуз» счётха салыргъа керекди деп, республиканы инсанын алдадыла дегенча билдириулени кюн сайын эшитебиз.

Цифралы бузукълукъла ёсгенлери бла бирге анга къажау иш да къатыланнганды. Бюгюн редакцияны къонагъы аллай аманлыкъланы тинтиуге, хыйлачыланы ачыкълаугъа жууаплы болгъан полицияны майору Малкъондуланы Махтини жашы Ахматды. Ол КъМР-де Ич ишле министерствону информация-коммуникация технологияланы хайырланып этилген право бузукълукълагъа къажау кюреш бардыргъан бёлюмюню тамата оперуполномоченныйиди.

Россейни ич ишле органларында къуллукъ этгенлени кюнюню аллында аны бла ишини энчиликлерини, хыйлачыладан сакъланыуну амалларыны юслеринден ушакъ этгенбиз.

Анда къуллукъ этгенлени саны 20-гъа жетмейди. Аманлыкъланы саны ёсе баргъанын эсге алсакъ, ол азча кёрюне да болур. Алай уголовный розыскда да барды кибераманлыкълагъа къажау бёлюм.

Интернетни онглары кенгдиле, аланы барын да билген къыйынды. Ол себепден биз да билимибизни кенгертебиз, Россейни МВД-сыны вузларында курслагъа къатышып, сынаубузну ёсдюребиз.

- Хыйлачыла алдауну жангы амалларын кюн сайын къурагъанча кёрюнеди.

- Бузукъчула социал инженерия амалны хайырланадыла. Къысха айтханда, аманлыкъчыла адамны сезимлерине къатыладыла, психологияны амалларын хайырланып, муратларына жетедиле: ахчаны ала айтхан счётха ашыртадыла, банк картаны тарихлерин айтдырадыла. Ала адамны женгил ийнанып къалгъанын, ахчасын тас этерге къоркъгъанын, ашыкъгъанын, башха сезимлерин да хайырланадыла.

Алдаула кёп тюрлюдюле. Сёз ючюн, телефонугъузгъа бери къара, бу суратдагъы сенмисе деп, ссылка ашырадыла. Аны ачсанг, социал сетьледе неда мессенджерде кесинги бетинги тас этесе. Алай бла аманлыкъчыла сени атынгдан танышларынга, ахча тилеп, билдириуле ашырадыла. Бу хыйлалыкъ эртеден белгилиди, алай адамла анга бюгюн да ийнанадыла.

Банкда ахчангы урлай турадыла, аны «къоркъусуз» счётха ашырыргъа керекди деген ётюркге да кёпле алданадыла, бютюнда абаданла. Ол да социал инженерияны бир тюрлюсюдю.

- Хыйлалыкъланы юслеринден хар жерде да айтылады: телевизорда, Интернетде, газетледе, адамла жыйылгъан жерледе. Билип, эшитип тургъанлай аманлыкъчылагъа нек ийнанадыла?

- Аманлыкъчыла кимге болса да сёлешип кюймайдыла, биринчиден, ала адамны юсюнден шартланы жыйышдырадыла. Сёз ючюн, законсуз ишлеген жашырын сайтлада банклада ахчаларын асырагъан инсанланы тизмесин сатып аладыла, башха шартланы жыядыла: юйдегилимиди, сабийлери бармыдыла... Сёлешип андан сора башлайдыла.

Жылны аллында бир абадан тиширыуну стационар телефонуна сёлешип, пенсиясын санаргъа керекди деген сылтау бла СНИЛС-ни номерин сурайдыла. Аны сотовый телефонуна келген тарихлени айтдыртадыла – ол а Госуслуги порталдан келгенди. Амма анда эсепде турмагъаныны хайырындан хыйлачыла жукъ да эталмагъандыла.

Аны бла тохтамагъандыла. Бир айдан, биягъы сёлешип, Росфинмониторингни келечисиме, ахчагъызны урлай турадыла, деп башлайдыла. Тиширыу алгъаракълада СНИЛС-ни тарихлерин айтханын эсине тюшюрюп, къайгъылы болады, кеси кесин жангылтады. Ма олду социал инженерия – адамны психикасы, къоркъуулары бла «ойнагъан».

- Аланы ётюрюклерине тюшмезге онг бармыды? Сёз ючюн, танымагъан номерден сёлешселе, жууап бермезге?

- Угъай, ишден неда жуукъ адамыгъыз бир магъаналы жумуш бла излей эселе уа? Ишекли номерден сёлешгенлерин билдирген программала бардыла, ала бла хайырланыргъа болады. Дагъыда банкла ишекли номерлени тизмесин къурайдыла.

Сакъ болургъа, къадалып, бир тюрлю тарихлени айтырыгъызны излеп башлагъанлай, ушакъны тохтатып къоярга керекди. Танымагъан адамгъа кесигизни юсюгюзден шартланы айтмагъыз, полицияны, ФСБ-ны Росфинмониторингни къуллукъчулары бир адамгъа да телефон бла сёлешмейдиле, аны да унутмагъыз.

- Бу аманлыкъланы этгенлени тутаргъа онг жокъду, дейдиле. Ол алаймыды?

- Анга къатышханла, губуну ауна ушаш, жайылыпдыла. Ахчаны алыргъа келгенни, телефон номерни эсепге салгъанны тохташдырыргъа болады, къалгъанларын ачыкълар ючюн, уллу къыйын салынады.

Хыйлачыла тутулмайдыла деген оюм быллай ишле асыры кёпден чыкъгъанды. Башында мен юлгюге келтирген тиширыуну ишини юсюнден айтханда, ол банкдан 1,5 миллион сомну алып, курьерге бергенди. Аны Санкт-Петербургда тутханбыз, шёндю ол следствие изолятордады. Къалгъан 3,6 миллион сомун алыргъа келген экинчи курьерни уа биз сакълап болгъанбыз. Ол Ставропольдан тиширыуду, шёндю Нальчикде изолятордады.

- Курьерле аманлыкъгъа къатышханларын билемидиле? Неда аланы да алдапмы тартадыла бузукълукъгъа?

- Право низамны сакълаучула бардыргъан жумушлагъа къатышханларына ийнанганла да бардыла. Асламында ала тамата тёлюню келечилеридиле: кеслерин алдатып, ахчаларын урлатханла. Алай аны ангыламай, право низамны сакълаучулагъа болушханларына ишексиздиле. Биреуню ахчасын алып, башха жерге ашыргъанда да игилик этген, аманлыкъчыны ачыкълагъан сунадыла.

Алай хыйлалыкъгъа билип къатышханла да бардыла. Аланы аманлыкъчыла бла бардыргъан ушакъланы тинтип, башха шагъатланы жыйышдырып тохташдырыргъа онг барды.

- Эм уллу къоранч къаллай бир болгъанды?

- Ол криптовалюта бла байламлы эди. Эр киши, ахчасын кёбейтир мурат бла, «батмакъгъа» тюшгенди: салгъан ахчасын артха къайтарыр ючюн, энтта къошаргъа, тёлеуле этерге керек болуп, ол хыйлачылагъа 14 миллион сомун бергенди. Аманлыкъчыладан бири тутулгъанды, анга сюд этиледи.

Быллай алдаугъа кёпле тюшедиле. Салгъан миллион сомунгу артха алыр ючюн, налог тёлерге керекди, деп алдайдыла. Миллионну тас этмез ючюн тёлейди. Ызы бла комиссия излейдиле, артда биягъы башха сылтаула. Ма алай бла адамла машиналарын, юйлерин сатадыла, ёнкючлеге киредиле.

Къазахлыла «Мошенники» деген сериал алдыргъандыла. Алдаугъа тюшерге сюймей эсегиз, кинодан кёпню билликсиз.

- Сизни бютюнда ёхтемлендирген иш бармыды?

- Россейни МВД-сыны Элбрус районда бёлюмюнде дознаватель болуп ишлегенимде, Тырныауздан эр кишини ишин тинтирге тюшеди. Ол адамланы жюрютюу бла кюрешгенди. Интернетде ОСАГО полисни сатып алады да, жолда эркин айланады. Бир жол аны хатасындан авария болады, ол заманда полиси жалгъан болгъаны ачыкъланады. Таматаны терслеп, страховой компания экинчи водительге тёленнген ахчаны андан алыргъа умут этеди. Эр киши, тюзлюкню тохташдырыргъа сюйюп, полициягъа тарыгъады.

Ол кезиуде Интернетни болушлугъу бла этилген аманлыкъла бюгюнча кёп тюйюл эдиле, бу ишни тинтиу аны ючюн бютюнда сейир эди. Тырныауузчугъа жалгъан полисни сатхан адамны ачыкълап, жууапха тартханбыз, къоранчны тёлетгенбиз. Тюзлюк хорлагъанын, таматаны ышаргъанын кёргенимде, кёлюм кётюрюледи. Бюгюн тюбесек да жарыкъ болады ол.

- Кёпле усталыкъларын сабийликде сайлайдыла...

- Бир иги совет кино барды: «Место встречи изменить нельзя». Мен юлгю алгъанла Жеглов бла Шарапов болгъандыла. Аланы кертилик, тюзлюк, законлукъ ючюн бардыргъан къазауатлары мени Россейни МВД-сыны университетине кирирге, полициягъа келирге кёллендиргендиле. Мен ич ишле органлада 2015 жылдан бери къуллукъ этеме, биринчи Къырал автоинспекцияда ишлеп башлагъанма.

- Сиз акъыл этгенден, полициячыны баш борчу къаллайды?

- Ич ишле органлагъа киргенимде, алыкъа милиция эди ведомствоу аты. Мен берген анда быллай сёзле бар эдиле: «Законнга къуллукъ эте, халкъгъа къуллукъ этеме». Полициячыны борчу бу сёзледе бегитилипди: адамлагъа болушургъа, аланы эркинликлерин къорууларгъа, кертиликни сакъларгъа.

- Устазыгъызгъа санагъан адамны юсюнден айтсагъыз эди.

- Къырал инспекциягъа ишге киргенимде, Аслан Бженików бла бирге тюшеме. Ол менден къайда тамата, сынаулу адамды. Полициячыча, офицерча айныуум аны хайырындандыла. Ич ишле органлада къуллукъ этиуню тёрелерине, энчиликлерине ол юйретгенди. Бюгюнлюкде Аслан Владимирович пенсиядады, саулукъду, узакъ ёмюрлю болсун!

- Ишден солугъан къалай этесиз?

- Юйде, сабийле бла. Адамгъа юйюрю, жууукълары неден да багъалыдыла, солуу, ырахатлыкъ да андадыла.

- Сабийле сизни ызыгъыздан барыргъа айтамыдыла?

- Алыкъа усталыкъны юсюнден айтхан эрттеди, жаш, къыз да гитчелединиле. Алай жаш мени фурашкамы кийип ойнаучуду.

- Биз профессионал байрамыгъызны аллында тюбешгенбиз. Бу кюн сизге къаллай магъананы тутады?

- Ич ишле органланы хар бёлюмюню да бардыла кеслерини байрам кюнлери, алай 10 ноябрь барыбызны да бирикдиреди. Ол право низамны сакълаучу органланы тёрелерин къурагъан ветеранлагъа, бюгюн къуллукъ этгенлеге берилген хурметди. 10 ноябрьде уа Ич ишле министерствода тюрлю-тюрлю къууанчлы жыйылыула, тюбешиуле боладыла, жууукъла, нёгерле да алгъышлайдыла.

Бюгюн къуллукъ этгенлеге, службаны ветеранларына саулукъ, юйюрде насып, къолайлыкъ тежейме!

- Статьяны окъугъанлагъа, насийхат этерге онгугъуз болса, не айтырыкъ эдигиз?

- Жашауда хар оноуну, жумушну да намысха кёре этигиз.

Ушакъны **ТИКАЛАНЫ Фатима** бардыргъанды.

Низамлыкъны, жамауат тынчлыкъны сакълауну сайлап, антларына кертичилей къалгъандыла

21-чи ёмюрню ал жыллары Кавказгъа, бизни республикагъа да сыналадан, къоркъууладан толу болгъандыла: атышыула, мамыр адамлагъа, право низамны сакълаучулагъа, властьны, дин идараны келечилерине чабыуула. Бюгюнлюкде власть органла, право низамны сакълаучула тамамлагъан жумушланы хайырындан мамырлыкъ тохташханды, юйден тышына къоркъмай, букъмай чыгъар онгубуз барды. Алай бу тынчлыкъны багъасы уллу болгъанды: аманлыкъчылагъа къажау кюрешде полициячыладан кёпле жашауларын бергендиле.

Бюгюн, Россейни ич ишле органларында къуллукъ этгенлени кюнюнде, право низамны сакълауда борчларын толтургъан кезиуде аманлыкъчыланы къолларындан ёлгенлени сагъыныргъа сюебиз.

СЫНАУЛУ, БИЛИМЛИ ДА ЭДИ

Россейни Президенти 2006 жылда къабыл кёрген Указгъа тийишлиликде Черек РОВД-ны алгъаннгы таматасы, милицияны полковниги **Къонакъланы Магометни жашы Мустафа** аманлыкъчылагъа къажаулукъда батырлыгъы ючюн Кишиликни ордени бла саугъаланнганды. Жарсыугъа, ауушхандан сора.

Къонакъланы Мустафа ич ишле органлагъа 1984 жылда келген эди. Ол, тюрлю-тюрлю къуллукълада ишлей, къураучу хунери, сынауу, билими болгъанын кёргюзтгенди. Ол таматалыкъ этген бёлюмле не заманда да алчылагъа чыкъгъандыла. Аны таныгъанла жууаплылыгъын, кыйын кезиуде тюз оноуланы къысха заманны ичинде чыгъара билгенин, ышаннгылылыгъын, сёзюне кертичилигин айтадыла.

2006 жылда 14 сентябрьде милицияны полковниги ишге бара тургъан кезиуде жолда анга аманлыкъчыла автоматладан от ачхандыла. Алайда алгъан жаралары асыры ауурдан ол саулукъ сакълау учреждения ауушханды.

Къонакъланы Мустафаны аты КъМР-де МВД-ны къауумуна ёмюрлеге жазылгъанды, аны хурметине министерствода эм жашагъан юйюнде да эсгериу къанга, Къашхатауда уа эсгертме салыннгандыла.

ЖАРАЛАРЫНА ДА КЪАРАМАЙ

КъМР-де МВД-ны криминал милициясыны энчи буйрукъла толтургъан къауумуну оперуполномоченныйи, милицияны лейтенанты **Рахайланы Хызырны жашы Альберт** Шимал Кавказны регионларында конституция низамлыкъны, законлукъну сакълау жумушлагъа кёп кере къатышханды, Къабарты-Малкъарда бандит къауумланы ачыкълаугъа бурулгъан энчи операциялада болгъанды. 2005 жылда сентябрьде уа ишчи борчларын толтургъанда кёргюзтген батырлыгъы ючюн «За отвагу» майдал бла белгиленнгенди.

2008 жылда 12 январьда Рахайланы Альберт КъМР-де МВД-ны къуралгъан аманлыкъчылыкъгъа къажау управлениясыны таматасы Анатолий Кяровну къоркъуусузлугъун къоруулау борчларын толтура, аны биргесине законсуз сауутланнган къауумланы келечилерин ачыкълау жумушха чыкъгъанды. Нальчикде Шогенцуков атлы орамда право низамны сакълаучулагъа чабыууллукъ этиледи: къолларында сауутлары бла юч аманлыкъчы право низамны сакълаучуланы машиналарына от ачадыла.

Рахай улу, ауур жарала алгъанына да къарамай, алагъа автоматдан атдырып башлайды. Алай кючле тенг болмагъандыла, милицияны лейтенанты ишчи борчун жашауну ахырына дери толтургъанды.

РФ-ни Президенти 2008 жылда 28 апрельде къол салгъан Указгъа тийишлиликде милицияны лейтенанты Рахайланы Альберт Кишилиги ючюн орден бла саугъаланнганды (ауушхандан сора). Россейни ич ишле министрини буйругъу бла аны аты право низамны сакълаучуланы тизмесине ёмюрлеге кийирилгенди.

АМАНЛЫКЪЧЫЛАНЫ ЫЗЛАРЫНДАН БОЛГЪАНДЫ

Милицияны тамата лейтенанты **Шауаланы Халимни жашы Альберт** ич ишле органлагъа къуллукъ этерге келгенинде, алыкъа жаш адам эди – анга 21 жыл толгъанды. Болсада къысха заманны ичинде ишчи нёгерлерини, таматаланы арасында хурмет тапханды, билимли, сынаулу, иш кёллю, намыслы болгъанын кёргюзтгенди. Ол къуллукъ этиуде жетишимлери ючюн кёп кере таматаланы махтау сёзлерине тийишли болгъанды.

2002 жылда 19 октябрьде Нальчикде 1-чи номерли ОВД-гъа «Босфор» тюкеннге чабыуул этилгенини юсюнден билдириу келеди. Милицияны тамата лейтенанты Шауаланы Альберт алайда узакъ болмай къуллукъ этгенди. Къолларында сауутлары болгъан эки аманлыкъчы тюкенни тонагъанларын, ала солуу парк жанына къачханларын эшитгенлей, аланы тыяргъа деген мурат бла мычымай жолгъа чыгъады. Жерине жетгенде, кеслерин ишекли жюрютген инсанланы кёреди, алай аладан бири, милициячыны эслеп, анга от ачады.

РФ-ни Президенти 2003 жылда 21 сентябрьде къол салгъан Указгъа тийишлиликде милицияны тамата лейтенанты Шауаланы Халимни жашы Альберт Кишилиги ючюн орден бла саугъаланнганды (ауушхандан сора).

ТЮЗЛЮКНЮ КЪОРУУЛАРГЪА ХАЗЫР ЭДИ

Жеттеланы Ануарны жашы Азамат аскерде къуллукъ этген жыллада кесини низамлыгъын, сынаун кёргюзтгенди. Командирле аны атасына бла анасына жашларын ариу ёсдюргенлери, намысха юйретгенлери ючюн ыразылыкъларын кёп кере билдиргендиле.

Аскерден сора Жеттеланы Азамат ич ишле органлада къуллукъ этиуню сайлап, Элбрус районда ОВД-ны милицияны патруль-пост службасына киреди. Мында да ол ышаннгылы, батыр, нёгерлерине билеклик этерге, тюзлюкню къорууларгъа хазыр болгъанын кёргюзтгенди.

2009 жылда 25 майда ингирде 22 сагъат 10 минутда Жетте улу нёгери бла Тырныауузда ишчи борчларын толтургъан кезиуде алагъа аманлыкъчыла автоматладан от ачхандыла. Азамат алгъан жарала асыры ауурдан ол больницада ауушханды.

Жеттеланы Азамат ишчи борчуна жашауну ахырына дери кертичилей къалгъанды. Ол Кишиликни ордени бла саугъаланнганды (ауушхандан сора).

УСТАЗДАН ОФИЦЕРГЕ ДЕРИ

Байчеккуланы Илиясны жашы Мухтар жашауун школ, сабийле бла байламлы этерге муратлы эди. Ол, Къабарты-Малкъар къырал университетни педагогика колледжин тауусуп, географ усталыкъны алгъанды. Аскерде къуллукъ этгенден сора, туугъан эли Кёнделенде устаз болуп ишлеп башлагъанды.

Школда ишлеген алты жылны ичинде ол грамоталагъа, саугъалагъа тийишли болгъанды. Алай андан ары ол жашауун право низамны сакълау бла байларгъа оноу этип, Элбрус районда ОВД-ны милицияны патруль-пост службасына киреди. Къуллукъ этиуде жетишимлери ючюн къысха замандан аны Элбрус районда ОВД-ны милицияны патруль-пост службасыны ППС-ини энчи ротасыны инспекторуна офицерни къуллугъуна тийишли кёредиле.

2010 жылда 18 августда ингирде Байчеккуланы Мухтар Тызыл ауушда болгъан кезиуде, аманлыкъчыла, ол милицияда къуллукъ этгенин билип, анга от ачхандыла.

Жарсыугъа, бушуулу тизмеде энтта бардыла батыр жашла. 2005 жылда 13 октябрьде - республиканы жамауатына къара кийдирген кюн - республиканы мамыр жашауу ючюн жанларын берген Улбашланы Ахматны, Моллаланы Хамзатны, Нёгерланы Рашитни эм башхаланы атлары бир заманда да унутуллукъ тюйюлдюле.

АБДУЛЛАХЛАНЫ Фатима.

Эсде тутуу

Илму тинтиулери, жаш тёлюню юйретиу бла да айырмалы эди

Жашау алай къуралгъанды: бирле келедиле, бирсиле уа, жарсыугъа, ахыр жолларына кетедиле. Алай эсе да, кеслерини ызларындан жылыу, алагъа хурмет сезим да къойгъанларындан сора да, тутхан ишлеринде ол бёлюмню айнытыргъа этген къошумчулукъларын къоядыла. Алгъаракъда ветеринар илмуланы кандидаты, профессор, талай монографияны, окъуу пособияланы, 70-ден аслам илму статьяны да автору Сотталаны Хайруллахны жашы Магомет дуниясын алышханды. Ол, жаланда жаш тёлюге билим бериуде, илмуда бет жарыкълы болуп къалмай, хурметге тийишли, адепли адам да болгъанды. Аны бла бирге уа, ариу юйюр да къурагъанды.

Сотталары Лашкутада жашагъандыла. Юйюрню атасы Хайруллах элде намысы-сыйы жюрюген адам эди. Ол Басхан ауузунда жюк ташыгъан машинаны эм биринчи болуп жюрютгенледен эди кеси да. 1939 жылда алгъан эдиле аны аскерге, ол кезиуде уа аны юч къызчыгъы да бар эдиле.

Хайруллах аскерде болгъан кезиуде фин уруш башланып, ол анга да къатышханды. 1940 жылны март айында уа анга къадар юйге къайтыр насыпны береди. Алай эсе да, билгенибизча, мамыр жашау алай узакъгъа созулмады: 1941 жылны сентябринде Сотта улуну фронтха ашырадыла. Бир кесекден а юйюрге эрттеден бери сакъланнган улан да къошулады, анга Магомет деп атайдыла. Алай, жарсыугъа, Хайруллахха аны кёрюр, къолуна алыр насыпны къадар бермеди, ол урушдан къайтмады.

Халкъыбызны зор бла Орта Азиягъа бла Къазахстаннга кёчюргенлеринде уа, юйюр Къыргъызстанны Кант районуну Ново-Покровка элине тюшген эди. Айхай да, къолунда тёрт уякъ сабийи бла аналары Абайланы Къадисагъа да тынч болмагъанды. Ол, кёчгюнчюлюкде чюгюндюр ёсдюре, жигерликлери бла айтылгъан таулу тиширыуладан бири эди. Анга дагъыда тамата къызчыгъы Ханий болушлукъ этгенди.

Магомет а биринчи классха 1950 жылда баргъанды. Эсли жашчыкъ окъугъан да иги этгенди. Бир кесек таматаракъ болгъанында уа, юй жумушлагъа къармашыргъа себеплик этгени бла къалмай, колхозда ишлерге да кюрешгенди.

Халкъыбызгъа туугъан жерине къайтыргъа эркинлик берилгенинде, юйюр 1957 жылда жангыдан Лашкутагъа келип, анда тохташады. Магомет да мектепни мында бошайды, къагъытларын Ставропольда къырал медицина институтха да береди, сынауладан жетишимли да ётеди. Алай а, хар заманда медицина ызлы окъуу юйледе бола келгенича, бу жол да мында ары кирирге сюйгенлени арасында конкурс уллу болуп къалады. Алай бла элге къайтып,Тырныауузда аз вольтлу аппаратура заводда ишлеп башлайды. Болсада окъуугъа кирир, билимин ёсдюрюр жаны бла мураты уа уллу эди.

Аскерде къуллукъ этер кезиую жетгенде, Грузияда аскерде къуллукъ этгенди. Мында да ол бет жарыкълы болгъанлай тургъанды, взводну командири болуп, юлгюге айтылгъанды. Махтаугъа тийишли болгъаны ючюн а аны юйге солуугъа эки кере окъуна жиберген эдиле.

Аскерден аны офицерлени хазырлагъан курслагъа да жибередиле, аланы бошап, кичи лейтенант чынны да алады. Анда къалып, бу жаны бла ишлесе, жетишимли болурун да айтхандыла. Алай ол, анасыны, эгечлерини къатларында болургъа сюйюп, артха, элине-журтуна, къайтханды.

Ызы бла КъМКъУ-ну ветеринар бёлюмюне сынауланы жетишимли берип киреди. Анда билим алгъан а тынч тюйюл эди, нек дегенде дерслени асламысы маллада ауруула бла байламлыдыла. Алай эсе да, Сотта улу биринчи курсдан да айырмалы окъугъанды, университетни жамауат ишине да тири къатышханды. Ол окъуу юйню комсомол комитетини, эл мюлк бёлюмюню профсоюзуну келечиси да болгъанды. Бу жаны бла тири юрешгени ючюн, аны буун сагъат бла саугъалап да хурметлегендиле.

Магомет окъуу юйню къызыл дипломгъа бошап, Тырныауузда мал доктор болуп ишге тохташады. Хунерли жашны кёп да бармай артха, университетге, ишлерге чакъырадыла. Ветеринар бёлюмню «Анатомия, физиология эмда хирургия» кафедрасыны ассистенти болады. Алай бла, студентлеге практика магъаналы дерсле бергени бла бирге, аланы илмугъа да тюшюндюргенди Магомет. Аны бла бирге уа кандидат диссертациясын да жазып башлайды, анда уа маллаы айныуларыны жылны кезиулерине эмда болумларына кёре къалай тюрленнгенлерин тинтгенди.

Аны илму ишине уа Ставропольну эл мюлк институтуну профессору Яблонский башчылыкъ этгенди. Аны жетишимли къоруулап, ветеринар илмуланы кандидаты даражаны алады. Ол кезиуде Магомет Хайруллаховични илму иши уа республиканы эл мюлк бёлюмюню, бютюнда малчылыкъны айныуунда уллу магъананы тутханды. Аны илму ишинде, жаланда республиканы угъай, саулай Шимал Кавказны болумларында швиц къумалы малланы физиология энчиликлери биринчи кере тинтилгендиле эмда бу жаны бла уруннганлагъа керекли сынау юлгюле да берилгендиле.

Ишине жууаплы кёзден къарагъан, хунерли да Сотта улуну университетни эл мюлк факультетини деканыны орунбасарына тийишли да кёргендиле. Ол заманда уа мында 1300 студент билим алгъандыла. Кёп да бармай а ол факультетни башчысы да болады. Алай бла бу жаны бла республиканы жаш адамларын тюшюндюрюуге да юлюшюн къошханды.

Артда, белгилисича, бу ызланы Къабарты-Малкъар къырал эл мюлк академияны (бюгюнлюкде университет) мурдорунда окъутуп башлагъан эдиле. Алай бла Сотта улуну аграр университетни зооветеринар факультетини деканыны къуллугъуна саладыла. Ол бу къуллукъда он жыл чакълы ишлегенди. Андан сора да, эпизоотология эмда паразитология кафедрагъа башчылыкъны онеки жылны ичинде этгенди. Не жаны бла да хунерли башчы, жаланда таматалыкъ этгени бла угъай, жаш тёлюге билим бериу, аланы ангылауларын ёсдюрюу, илмугъа тюшюндюрюу жаны бла айырмалы болгъанды. Аны ючюн а аны илму-тинтиу бёлюмню таматасына тийишли да кёргендиле.

Кафедраланы деканатларына, илму тинтиуле бёлюмге таматалыкъ этгенден тышында да, жаш адамлагъа валеологиядан лекцияла окъугъанды. Саулай алып айтханда уа, ол жаш тёлюге къыркъ жылдан аслам заманны билим бергенди эмда аланы илму ишни жашырынлыкъларына тюшюндюргенди. Битеу да уруннган кезиуюнде ол кесин билим берген окъуу юйню ангылауу бийик, окъуулу да устазы болгъанын ачыкълагъанды. Аны дерслеринден, лекцияларындан да республикада эл мюлкде ишлегенлени кёбюсю юйреннгенди.

Устазлыкъ жаны бла ишине жууаплылыкъда уруна, илму тинтиулерин да тири бардыргъанды. Алай бла аслам затны басмалагъан да этгенди. Аны илму тинтиулери уа жаланда ол жаны бла кюрешген бёлюмледе ишлегенлеге угъай, жамауатны асламысына да хайырлыдыла, магъаналыдыла. Нек дегенде анда маллагъа дарман салыуда тазалыкъны, энчиликлени юслеринден да сёз барады.

Андан тышында да, эл мюлк жаны бла бийик билим берген окъуу юйлени студентлерине валеологиядан (саулукълу жашау этиу) окъуу китапны эм биринчи болуп да Магомет Хайруллахович жарашдыргъанын энчи белгилерчады. Анда эм керекли затланы юслеринден эсгертиледи: адамны саулугъуну, жашау болумларыны, бир-бир затла бла байламлы профилактика энчиликлени дегенча.

Сотта улу кесини илму докладлары бла битеуроссей, регион эмда халкъла аралы конференциялагъа аслам къатышып тургъанды. Аны сёлешиулерине, этген эсгертиулерине бла келтирген юлгюлерине дайым бийик багъа берилгенди.

Айхай да, къайсы адамны да этген ишине ол ызындан келгенлени къалай юйретгенине кёре да болады. Бу жаны бла да ол айырмалы ишлегенди. Аны студентлеринден республикабызда белгили адамла да чыкъгъандыла.

Сотта улу юй бийчеси Тебердиланы Галина (КъМР-ни сыйлы устазы) бла ахшы юйюр да къурагъанды. Мариям КъМКъУ-ну экономика бёлюмюн айырмалы бошагъанды. Бюгюнлюкде КъМР-ни Контроль-эсеплеучю палатасыны председателини орунбасарыды. Мадина уа Пятигорскда фармакология институтну, ызы бла КъМКъУ-ну жетишимли бошап, бусагъатда Москвада жашайды. Анда Дарманлы затла эмда ала бла байламлы сынаула къырал институтну дарманла жарашдырыу жаны бла инспекциялы управлениясыны таматасыды.

Константин да Москвада турады. Ол а Федерал налог службаны халкъла аралы инспекциясыны башчысыды. Энди бюгюнлюкде Сотталаны юйюрню туудукълары да бирер жерде жетишимлидиле. Аладан туугъанла да окъуугъа-билимге кёл саладыла.

Эл мюлкде сурам энчи болгъан специалистлени хазырлаугъа бла юйретиуге тийишли юлюшюн къошханы ючюн, Сотталаны Магомет КъМР-ни Билим бериу, илму (ол кезиуде) эмда Эл мюлк министерстволарыны сыйлы грамоталары бла талай кере белгиленнгенди. «Урунууну ветераны», «Социалист эришиуде хорлагъаны ючюн» белгиле бла да саугъаланнганды.

ТРАМЛАНЫ Зухура.

Билген адам бла ушакъ

«Тамблабызны ойлап, тилибизге сакъ болургъа борчлубуз»

Тили жокъну – кюню жокъ деген нарт сёзюбюз барды. Ана тилни магъанасын бюгюн эсибизге салыргъа сюйген ушакъ нёгерим Глашланы Валентинады, Къадырланы Идрисни къызы. Ол 55 жыл Бабугентни орта школунда устаз, аладан 20 жылны уа завуч болуп ишлегенди.

- Валентина Идрисовна, тилибиз, адетибиз сакъланмайды, сабийле ана тиллеринде сёлешмейдиле деген жарсыу жюрюйдю. Бу оюмгъа сизни кёз къарамыгъыз къалайды?

- Бусагъатда ана тилибизге уллу эс бурурча заман келгенди. Ёсе келген жаш тёлюбюз орус тилге бурулуп, ол тилде сёлешгенлерин игиге санайдыла. Ариу тилибиз а тынч-тынч жокъ болуп барады. Ол себепден, таулу аталаны, аналаны, битеу да таулу миллетни баш борчу – сабийни юйюнде ана тилинде сёлешдиргендиле. Ана тил деп нек айтылгъанды? Ол ана бла тенг келеди. Шёндю ана тилде сёлешмей, уллу кёллю болуп, башха тилни киргизип, башха тилге хорланнганбыз. Сёз ючюн, Башха миллетле бизге сукъланнган этедиле. Тилибиз келишмеген тюрк халкъ жокъду. Бизни халкъ Орта Азиягъа кёчюп, уллу къыйынлыкъла кёрген заманда да тиллерин, адетлерин тас этмезге кюрешгендиле. Аталары, жашлары урушда болгъан кезиуде да тиширыуларыбыз тилибизни сакълагъандыла.

- Сизни уа ол къыйын жыллада билим алыргъа, ана тилни билирге онгуугъуз болгъанмыды?

- Мени айтхылы устазларым болгъандыла ана тилден. Кёчгюнчюлюкден къайтхандан сора, Бабугентни интернат школунда окъугъанма. Ол заманда эллерибизде таулу сабийлени саны аз болгъаны себепли, эл-элден жыйылып, анда окъуй эдик. Анга да къарамай, бизни ана тилден деменгили устазла окъутхандыла. Уллу кюч салгъан, белгили, айтхылы устазларыбыз болгъандыла. Аладан бири - Черкесланы Барисбийни жашы Исса – РСФСР-ни бла КъМАССР-ни сыйлы устазы, кёп жылланы Къашхатауну орта школуну таматасы болуп тургъанды. Мен алыкъа аныча адабиятны бере билген, сюймеклигин ёрге кётюрген, тилни магъанасын багъалагъан устаз кёрмегенме.

Жазыучуларыбызны алсакъ, бирин айтсакъ, бирин къоймазчады. Ана тилни юсюнден къаллай ариу назмуларыбыз бардыла: битеу да дуниягъа белгили Къулийланы Къайсынны, Шахмырзаланы Саидни, Отарланы Керимни, Залийханланы Жанакъайытны, Геттууланы Максимни, Зумакъулланы Танзиляны, Созайланы Ахматны, дагъыда башхаланы. Бизни миллетибизни атын айтдыргъан адамларыбыздыла. Аланы да бизни устазларыбызны устазлары окъутуп болгъандыла.

Сёз ючюн, Созайланы Ахмат мени да устазым болуп тургъан Аппайланы Юсюпню къызы Шамкъызны юсюнден жазгъанын асырап турама. «Нальчикде педучилищеде малкъар тил бла адабиятны дерслерин Аппайланы Юсюпню къызы Шамкъыз бере эди, кюн жарыгъын бергенча. Ёсюп да башлагъынчы, кёп инжилген таулу сабийлеге таза жюрегинден къарагъан, ана сыфатлы, керти устаз эди ол. Жаннетли болсун!

Биринчи таулу устазымы акъыллы сёзлерин, къанатлы оюмларын мен, чалбаш киши, бюгюн да унутмагъанма. Ана тилибизни юсюнден «Ана тилим - бирлик тилим» деген назмуму Аппайланы Шамкъызгъа атайма, ыразы болуп», - деп жазады.

- Устазларыгъыз эсигизде алай не бла къалгъандыла?

- Шамкъыз Юсюповна Къабарты-Малкъарны облсовпрофуну сыйлы грамотасы, «За доблестный труд» деген

майдал бла да саугъаланнганды. Аны дагъыда бир шартчыгъын чертирик эдим.

1963 жылда педучилищеге кирген эдим. Кёп сабий жокъ эди, алай таулуланы саны уа кёп болгъаны ючюн, тёрт сабийни кетерирге керекди дейдиле. Сора бизге Шамкъыз Юсюповна ана тилде назму билип келирге жумуш береди. Биз а, Орта Азиядан кёчюп келгенле, не зат биллик эдик? Атам а Черек районну иймамы болгъанды. Ол а Мечиланы Кязимни «Иман - ислам» деген поэмасын ингир сайын окъугъанлай туруучу эди. Мен а дерсге барып, аны айтама. Шамкъыз Юсюповна уа манга, тюрслеп, сейир этип къарап турду. Дерследен сора юйюне чакъырады. Анда манга къагъыт бла къалам берип, дерсде айтхан поэманы жазарымы тилейди. Бир сагъатдан артыкъ жазып, алай береме. Шамкъыз Юсюповна уа аны ючюн манга спорт кийимле алып саугъалайды. Ма аллай, ана кибик, устазла болгъандыла.

Ана тилни магъанасын кётюраллыкъбыз. Хар юйюр ичинден мурат этип, ойлап, жаш адамлагъа аны сингдирип, бизни устазларыбыз бергенча алай берип, тилни орунуна салыргъа керекбиз.

ГЕРГЪОКЪЛАНЫ Фатима.

Хунерлик

«Кязимни, Къайсынны да назмулары сейир сезимле туудурадыла»

Сахнада уллу чыракъла жанганлай окъуна, къараучула къарс къагъып башлайдыла. Алай жаланда бек жуукъ шуёхуна тюбейдиле. Нурлан, ышара, микрофон аллына жуукъалашды. Ол сахнагъа кёп кере чыкъгъанды, болсада залдагъыланы ышаргъанларын, аны бла бирге жырлагъанларын да кёргени сайын, керти да бир бек магъаналы зат этгенин сезеди.

Аны Аллахдан келген сейирлик фахмусу барды: ол жырлап башлагъанлай, кёплени кёзлери жанадыла, жюреклери къуугъанчдан толадыла, мутхуз кюн а жарыкъ, жылы болгъанчады. Ауазы тазады, къууанчлыды. Сёз Вольный Ауулда тууп ёсген фахмулу къумукълу жашны – Нурлан Джамалдиновну – юсюнден барады. Бюгюн ол редакцияны къонагъыды.

- Нурлан, газет окъуучула сени жырлагъанынгы жаратадыла, аны себепли кесинги юсюнгден да билирге сюе болурла.

-Мен Нальчикде 27-чи номерли мектепни бошап, Къабарты-Малкъар къырал аграр университетде юристлени хазырлагъан бёлюмде билим алгъанма. Ызы бла 2020 жылда жерчилик эмда кадастр факультетге кирип, аны да бошагъанма. Мектепде билим алгъан заманымда уа Хасанияда 1-чи номерли музыка школну филиалына жюрюп, тепсерге, жырларгъа да юйреннгенме.

- Санга жаланда жыйырма алты жыл болады, студент жылларынг да эсингде болурла.

- Ала кёп жаны бла бай эдиле. Факультетибизни студент советини таматасы эдим. Университетде бардырылгъан «Мистер студенчество», «Студент жаз башы» конкурслагъа да къатышып тургъанма, хорламлы да болгъанма. Аны себепли сахна, чыгъармачылыкъ эмда жамауат ишле мени студент жылларымы иги кесек заманын алгъандыла.

- Жырлаб а къачан башлагъанса, биринчи кере сахнагъа не заманда чыкъгъанса?

- Мени сахнагъа чыкъгъаным жырдан башланмагъанды. 2011 жылда Хасанияда Анахаланы Мурат башчылыкъ этген «Минги-Тау» ансамбльде тепсерге жюрюп башлайма. Беш жылны ичинде кёп тепсеулеге юйреннгенме. Бек сюйгенме ол ишни, анга кёп заманымы, кючюмю да бергенме. Бир кезиуде жашауууму тепсеу бла байламлы этерме, деген оюм окъуна келген эди акъылыма. Болсада, бирде, биз мурат этгенча болмай, жашау кеси оноу этеди. Аны бла бирге уа сахна жашауума, жюрегиме асыры терен киргени бла байламлы, аны бир жанына тюрталмадым. Чыгъармачылыкъ иш бла кюреширге бек сюе эдим. Алай бла 2016 жылда, кесими да эсимде болмай тургъанлай, жырлап башладым.

Жашууланы Баширни эрттеден бери таный эдим, аны студиясына биринчи кере Чегемде жашагъан Мамбетовланы юйюрлерини «Унит - М» къауууну бла бирге барама. Къыл къобузну уста сокъгъаным себепли, чакъыргъандыла ары. Биргеме баргъанла жыр жаздырыргъа керек эдиле, мен а - согъаргъа. Жыр жазылып бошалгъандан сора, манга да: «Сен да жырлап кёрчю»,- дейдиле.

Ма алай ачылады жыргъа фахмум. Аны бек жаратама, ол кюнден башлап, жырдан айырылалмай къалгъанма.

- Жырны сайларгъа уа ким болушады санга?

-Асламында кесим сайлайма. Аны себепли ол кёп жанлыды. Макъамда чеклени жаратмайма. Кесим да кёп тюрлю макъамлагъа тынгылайма, аны себепли чыгъармачылыгъымы бир тюрсгю этерге сюймейме. Андан сора да, жангычыкъланы бек жаратама, сынаула этерге да ёчме. Мен оюм этгенден, тутхан ишимде аллай амалны хайыры барды.

- Бюгюнлюкде сени репертуарынгда ненча жыр барды?

- Тюзюн айтсам, билмейме. Он жылны ичинде бек кёп жыр жырлагъанма. Аланы бирлери дайым да айтылып турадыла, башхалары бир ауукъ заманнга кетедиле, аланы орунларына жангылары чыгъадыла. Аны себепли жырланы санын айтхан къыйыныракъды.

- Сен къарачай, малкъар тилде да кёп жыр айтаса?

- Хау, алайды. Биринчиден, тиллерибиз бирге бек келишедиле, сора жырларыгъыз, макъамларыгъыз да къулакъгъа ариу эшитиледиле, жюрекге терен сингедиле. Андан сора да, къарачай-малкъар тилде манга бек магъаналы болгъан талай композиция барды. Сёзсюз, аланы араларында «Ариуса сен» деген жыр энчиди. Ол мени чыгъармачылыкъ жашауууму толусунлай тюрлендиргенди. Битеу алып айтханда уа, къарачай-малкъар тил мени жашауумда, чыгъармачылыкъ ишимде да энчи жерни алады.

- Жырларынга назмуланы къалай сайлайса?

-Бек биринчи магъаналарына къарайма. Назмуну жюрегим бла сезерге керекме. Андан сора да, макъамгъа келишген назму тизгинле излейме. Къулийланы Къайсынны, Мечиланы Кязимни назмулары бир сейир сезимле туудурадыла, алада магъана теренлик алай уллуду! Музыкагъа да тап келишип, аламат жырлагъа айланадыла.

- Нурлан, малкъар тилде да бек ариу, шатык, орус сёз къошмай, сёлешесе: къайсы тил бютюн жуукъду санга?

- Сёзсюз, ана тилим. Алай болса да, малкъар тилде гитчелигимде сёлешип башлагъан эдим. Таулуланы араларында ёсгеним ючюн, тилигиз, маданиятыгъыз да манга бек багъалыдыла, жуукъдула. Чыгъармачылыгъымда малкъар, къарачай жырланы аслам болгъанлары да аны ючюндю.

- Дагъыда къаллай тилледе жырлайса?

- Орус, эмда ингилиз тилледе. Къабарты тилге да юйрене башлагъанма. Бир ненча композициям барды. Алыкъа ол тилни иги билмейме да, текстни ат башындан билип, жырлап башларгъа уа сюймейме. Нени юсюнден жырлагъанымы билиу, сёзлени шатык айтыу, тилни магъанасын сезиу, дагъыда алагъа ушаш затланы шарт билиу керекдиле. Ма андан сора жырларым бютюнда кёп болурла.

- Мен билгенликден, сени кёп жерлеге чакъырадыла жырларгъа. Къайры?

- Хау, ала аслам бола барадыла. Дагъыстаннга, Ставрополь крайгъа, Къарачай-Черкесге, кеси республикабызда да кёп жерлеге барыргъа тюшеди.

- Жыр жырланып башлагъынчы окъуна, аны кёпле жаратырыгъын къалай ангылайса?

-Тюзюн айтсам, ол акъылдан кенгдеме. Ишим башхады: жырны жаратдым эсе, ол жюрегиме жетди эсе, сагъышландырды эсе, аны жырларгъа керекди. Хар жырым да кесини тынгылаучусун тапса сюеме. Артист ишин жюреги бла тамамлагъанын къараучу, тынгылаучу да бек терк сезедиле.

- Жашауунгу экиге бёлген иш а болгъанмыды?

- Башда да бир айтханма, «Ариуса сен» деген жыр бла видеоролигим чыкъгъандан сора, жашауум тамыры бла тюрленнгенди, чыгъармачылыгъыма эс бургъандыла, жангы къараучула, танышыула, концертле, чакъырыула да кёп бола барадыла.

- Мындан ары не муратларынг бардыла?

-Бек алгъа усталыгъымы ёсдюргеди умутум. Ол макъамланы сайлау, концертни къурау, ауазымы игилендириу, аллай башха затла бла да байламлыды.

Ушакъны **ХОЛАЛАНЫ Марзият** бардыргъанды.

Белгилеу

Шуёхлукъну асыулугъун сезе

Бу кюнледе Тёбен Чегемни Маданият юйюнде Россейни халкъларыны бирлигини жылына аталып «Россейге махтау» деген уллу байрам ётгенди. Анга саулай республикадан да къонакъла келген эдиле. Ол а миллетлени араларында шуёхлукъ, къарындашлыкъ да айный баргъанларын ачыкълайды.

Элни администрациясыны башчысы Байтуугъанланы Исмайыл, къууанчлы жыйылыуну ача: «Быллай тюбешиуледе къыралны кючю аны халкъларыны бирлигинде болгъанын бютюн терен сезесе. Маданият, адет-тёре да миллетлерибизни ёмюрледен бери да бирикдирип келген, бир бирге ариу кёзден къараргъа себеплик этген кёпюрдю. Быллай байрам шуёхлукъну чеги болмагъанын, бирге мамырлыкъда эм келишиулюкде жашаргъа итиннгенибизни кёргюзтеди»,- дегенди.

Ол кюн сыйлы къонакъланы араларында Чегем районну администрациясыны башчысыны орунбасары Жанна Арипшева, районну башчысыны болушлукъчусу Асанланы Марзият, маданият управленияны таматасы Эмма Кабжихова, Лячинкъаяны администрациясыны башчысы Хасан Хагажеев да болгъандыла. Ала эллени, миллетлени араларында байламлыкъла жюрютюуню магъанасы уллу болгъханын бир ауздан айтхандыла.

Байрамгъа келгенлеге аламат концерт да къуралгъанды. Хар замандача, Тёппеланы Алим, Занкишиланы Марат, Жуболаны Жамболат, Байсолтанланы Инара, Тебердиланы Зухура, Бийланы Аслан, Тербулатланы Рамазан, Ботталаны Алий, Созайланы Нату, Заммаланы Лейля, Малкъарланы Мурат бла Марат, Азамат Цавкилов, Артур Дышеков да къараучуланы кёллерин алгъандыла. «Лячинкъая» ансамбль да асыулукъ къошханды. Анга къараучуланы къызыу харсларыны да шагъатлыкъ этгендиле.

МАГОМЕТЛАНЫ Сулейман.

Юйретиу

Бир бирни ангылау – бирликни башы

Бусагъатлада китапханаларда ишлегенле, россей программаланы тюрлюлерине къошулуп, кёп магъаналы ишле бардырадыла. Аладан бири «Маданиятланы бирлигинде – халкъны кючю» деген акцияды. Ол бютюнда бек келишеди бара тургъан жылгъа – Россейни халкъларыны бирлигини жылына.

Ма ол чекледе «Санатны кечеси-2026» деген битеуроссей акцияны кюнлеринде Элбрус районну Бедик элини китапханасында да баргъанды сабийле бла сейир тюбешиу. Аны китапханаланы таматасы Тохаланы Ангелина къурагъанды. Кеси да тюбешиуге «Маданиятланы жарыкъ гюл къысымлары» деген эсде къаллыкъ тематикалы ат да бергенди.

Ол тюбешиу бизни кёп миллетли къыралыбызда жашагъан халкъланы маданият энчиликлери бла шагъырей этген, аланы юслеринден билим берген жолоучулукъдан башланнганды. Библиотеканы таматасы бла бирге сабийле, Россейни халкъларыны жомакъларына бла таурухларына тынгылай, элберлеге жууапла таба, тюрлю-тюрлю халкъланы адет-тёрелери бла шагъырей бола, викторинагъа да къатыша, ол жерли халкъ усталаны ишлерини кёрмючю болгъанды. Сабийле декоратив-прикладной иш бла кюрешгенлени этген ишлерине эс бёлюп къарагъандыла, ол усталыкъланы бизде тарыхын билгендиле эмда, бурун заманладан башлап, бюгюн бу жерни усталарына дери келген байламлыкъны, иш хунерлени къалай айный баргъанларын да билгендиле. Кёрмюч халкъ чыгъармачылыкъ бюгюн къалай жашагъанын, не жетишимле этгенин ачыкъ кёргюзтгенди. Аны бла бирге ары келгенле кёп ахшы тёреле тёлюден тёлюге ётге баргъанларын, аланы сакъларгъа

заманларын зауукълу ётдюргендиле. Тюрлю-тюрлю халкъланы жомакъларында битеу да адам улугъа бирча багъалы болгъан затланы кёргендиле. Ала уа недиле? Огъурлулукъ, халаллыкъ, иш кёллюлюк, туугъан жерге сюймеклик, таматалагъа хурмет этиу, къарыусузлагъа болушуу...

Бек аламаты уа – ол ингирде китапханада, анга бу тюбешиуню «жюреги» дерге да боллукъду, кереклисин да ангылагъандыла.

«Санатны кечеси» кёргюзтгеннге кёре, бюгюн китапхана, жаланда окъуучулагъа китапла берген жер болуп къалмай, ары келген сабийлени кёп миллетли къыралыбызны халкъларыны адетлери бла, маданиятлары бла шагъырей этген, аланы кесине тартхан, дунялыкъгъа сезимлерин ёсдюрген ара болгъанды. Хау, китапхана кёп жангы зат билирге, сейир адамла бла тюбеширге, халкъны чыгъармачылыкъ къолайы бла жууукъ танышыргъа себеплик этгени туурады.

Китапхананы таматасы Тохаланы Ангелина, быллай тюбешиуле сабийлеге къоншу халкъланы маданиятларын иги билирге, аны юсю бла уа бир бирге тёзюмлю болургъа, бир бирни ангыларгъа себеплик этгенлерин эмда Россей тюрлю-тюрлю халкълары бла къалай бай болгъанын ангыларгъа болушханларын чертгенди. Ингир дагъыда бир шартны ачыкъ кёргюзтгенди: маданият Россейде кёп тюрлю адет жюрютген миллетлени байламлы этеди бир бирге. Ма ол бирлик бла байды, кючлюдю бизни къыралыбыз. Ол кюн хар сабий да ангылагъанды: ол бирлиг а адамланы бир бирлерине сейирлеринден, эс бёлюулеринден. къайгъырыуларындан башланады.

Бедик элни китапханасы окъуучуланы бла къонакъланы хар заманда да къуундырады. Анда кёп сейир тюбешиуле барадыла.

МУСУКАЛАНЫ Сакинат.

Къайгъырыу

Магъаналы жумушла тамамланадыла

Къабарты-Малкъарны Регионнга оноу этиу жаны бла арасы (ЦУР) республиканы инсанларыны бла власть органларыны араларында байламлыкъны жалчытыу эмда жамауатны тилеклерине бла тарыгъыуларына къысха заманны ичинде къаралырча эмда тамамланылырча этиу жаны бла ишни тири бардырады. Жамауатны жарсыуларыны кёбюсю уа «Telegram», «Одноклассники», «ВКонтакте» социал сетьледе кётюрюлюп, «Инцидент Менеджмент» системаны амалы бла сайланнганладыла.

Алай бла озгъан айда ЦУР-гъа социал сетьлени себепликлери бла 2300-ден аслам тилек бла тарыгъыу тюшгендиле. Аланы кёбюсю, хар замандача, социал къоруулау, жашау журтта коммунал мюлк, тийрени игиленгенле кётюрюлген жарсыулагъа аслам халда эс бургъан муниципалитетлени бла регион ведомстволаны ачыкълар мурат бла тёрели рейтинг да ётдюргенди. Эсеплени чыгъарырдан алгъа, жамауатны жарсытхан жумушла къаллай бир заманны ичинде тамамланнганларына, тынгылы толтурулгъанларына бла къалгъанларына эмда башха шартлагъа да эс бурулгъанды. Алай бла бу жол биринчи жерге КъМР-ни Саулукъ сакълау, Транспорт эмда жол мюлк министерстволары тийишли болгъандыла. Экинчи бла ючюнчю жерлеге уа Урунуу эмда социал къоруулау министерство бла Тарифле эмда жашау журтлагъа надзор этиу жаны бла къырал комитет чыкъгъандыла.

Муниципалитетледен биринчи жерни Нальчик шахар округну администрациясы алгъанды. Прохладна бла Терк районла экинчи бла ючюнчю болгъандыла.

Рейтинг биринчи кере 2021 жылда бардырылып тебиренгенди. Аны магъанасы – толтуруучу власть органланы бла жер-жерли самоуправление органланы ишлерине багъа бериудю эмда властьны бла жамауатны араларында байламлыкъланы къурауду.

Эсге сала айтсакъ, Регионнга оноу этиу ара офис халда ишлемейди, «Инцидент менеджмент» бир тюрлю соруугъа эс бурурча, социал сетьлени биринде сагъынылыргъа эм тынгылыракъ ачыкъланыргъа керекди.

КУРДАНЛАНЫ Сулейман.

Билим

Студентле фахмуларын кёргюзтгендиле

Къабарты-Малкъар къырал аграр университетни сатыуалыу технология бёлюмюнде бу кюнледе Аш этиучюню эмда Халкъны бирлигини кюнлерине аталып сейир тюбешиу болгъанды.

Аны башлай, бёлюмню деканы Тимур Тлупов бюгюнлюкде тёлюлени араларында байламлыкъланы сакълау эмда кючлеу, бир бирни эшитиу бютюнда магъаналы болгъанларын чертгенди. Бу тюбешиу не мурат бла къуралгъанын да ол былай ангылатханды: «Муратыбыз – хар халкъны да маданият байлыгъын сакълаугъа, алай бла уа жашаубузну, билимибизни да бютюн монглу этиуге юлюшюбюзню къошаргъады. Хар миллетни тили, дини, адет-тёреси, хантлары да башха-башха болгъанлыкъгъа, ниетибиз бирди – мамырлыкъда, келишиулюкде жашаргъа. Бу байрамыбыз да ма анга къуллукъ этеди», - деп къошханды ол.

Студентле ол кюн тюрлю-тюрлю миллетлени ашларын, сууларын хазырлап да эришгендиле. Ала бла къонакъланы, преподавательерин да сыйлагъандыла. Экинчи курсну студенти Азаматланы Руслан а биринчи жерге тийишли болгъанды. Хунерли жаш лакъ халкъны азыкълары бла сыйлагъанды жюрини къауумун. Тимур Тлупов, аны алгъышлап, грамота бергенди.

– Биз бюгюн театр оюннга къатышханча болгъанбыз. Бек башы - тиллени, адет-тёрелени, ашланы башхалыкълары бизге, кёп миллетлени келечилерине, бир столну артына олтуруп ушакъ этерге чырмаулукъ этмегенлерине дагъыда бир кере шагъат болдукъ. Хантлы столланы артында адамла бир бирге бютюн жуукъ боладыла, жюреклерин ачадыла. Бизни аш этерге уста студентлеribизден къуралгъан делегация бу тюбешиуню керти да сейирлик этгенлери ючюн жюрек ыразылыгъымы билдиреме. Окъуучуларыбыз университетибизге махтау болмаса, айып келтирмегендиле, мындан ары да алай бола барлыгъына ышанама, - дегенди сатыуалыу-технология кафедраны таматасы Жаболаны Амина.

ХОЛАЛАНЫ Марзият.

Себеплик

Медиклени онгдурур муратда

Россейни Социал фондуну регионда бёлюмю быйылны башындан бери 6544 медицина ишчиге энчи социал тёлеулерин бергенди. Аны ючюн 1,1 миллиард сом къоратылгъанды.

Энчи социал тёлеуге къырал эм муниципал саулукъ сакълау учреждениялада урунnган эмда борчлу халда медицина страхованияны программасына къошулгъан медикле тийишлидиле. Ахчаны саулукъ сакълауну биринчи болушлукъ берген бёлюмюнде, ара район эм участка больницалада, станциялада бла терк медицина болушлукъ берген службалада ишлегенле алыргъа боллукъдула.

Тёлеуню тохташдырыр ючюн, инсандан заявление неда бир башха шагъатлыкъ къагъытла изленмейдиле, ол медицина учреждениядан келген эсеплеге кёре бериледи. Ай сайын организация тёлеуню алыргъа тийишли ишчилерини тизмесин жарашдырады, сора аны фондха жибереди. Анда инсанны аты, ол къаллай бир заманны ишлегени, тёлеуню ёлчеми эм аны бериуню хыйсабы жазыладыла. 2026 жылны биринчи январындан ахча медицина организациядан фондха тизмеле жиберилген айны ахыр кюнюне дери медикни банкда счётуна неда «Мир» картасына ётдюрюледи, аны юсюнден билдириу а инсанны къырал жумушланы порталында энчи кабинетине жибериледи.

Тёлеуню ёлчеми 4,5 – 50 минг сомгъа жетеди, ол ишчи къайсы къауумда болгъанына, салыннган борчланы къалай толтургъанына, календарь планнга тийишлиликде къаллай бир урунnганына кёре тергеледи. Эм кёп ахчаны 50 мингден аз адам жашагъан элледе бла шахарлада ишлеген врачла аладыла – 50 минг сом, орта медицина ишчилеге быллай жерледе тёлеу 30 минг сомгъа дериди. 100 мингден аслам адам жашагъан шахарлада врачла – 18,5 минг, орта медицина ишчиле 8 минг сом аллыкъдыла. Файданы бу тюрлюсю социал болушлукъгъа саналып, анга налог салынмайды эмда ол адамны орта иш хакъын тергегенде эсге алынмайды.

КУЛЬЧАЛАНЫ Зульфия.

Газ ючюн борчугъуз бар эсе

«Газпром межрегионгаз Нальчик» компания быйыл 1 ноябрьден башлап 31 декабрьге дери «Жангы жылгъа – борчсуз» деген кёллендириу жумушну тамамлайды. Аны магъанасы: газ ючюн борчлары болгъан инсанла аны бу кезиуде жапсала, къошакъ (тазир маталлы) тёлеуден эркин этилликдиле.

Ол къалай боллукъду?

Акциягъа къатышыр ючюн, абонент кесини борчун, компанияны бёлюмюне бармай, жаланда узакъдан тёлерге керекди. Ол санда ма бу амалла бла:

- www.mrgkbr.ru сайтда «энчи кабинетде»;
- «Мой газ» приложенияда (Android);
- «Газ онлайн» приложенияда (iOS).

Быладан къайсысын сюйсегиз да сайлагъыз, артыкъ тёлеу биринде да тыярыкъ тюйюлдюле. Ахчаны кассалада, банклада неда терминаллада тёлесегиз а, акциягъа къатышханнга саналлыкъ тюйюлсюз. Борчларын кюч салып жыяргъа оноу этилгенлеге да аллай онг берилмейди.

Излемлени толтургъанланы юслеринден къошакъ тёлеу кеси аллына кетерилликди. Башхача айтханда, бир жары барып, заявление жазаргъа керекмейди. Акциягъа къатышханлы ишлерин тийишли комиссия тинтип, келир жылда 21 январьдан кеч къалмай оноу этерикди.

УЛБАШЛАНЫ Мурат.

УФСБ

Аманлыкъчы къауум къурагъанына терслененеди

Россейни Къоркъуусузлугъуну федерал службасыны КъМР-де Управлениясында къуллукъ этгенле полициячыла бла бирге терроризмге къажау излеу-тинтиу жумушла бардыргъан кезиуде республиканы 40-жыллыкъ инсаныны бузукълукъ этгенин тохтатхандыла. Ол терроризм бла байламлы аманлыкъ этгенине ишеклик барды.

УФСБ-ны пресс-службасындан бизге билдиргенлерича, ол инсан Къабарты-Малкъарда ишине чекле салынnган халкъла аралы террорист организацияны бёлюмюн къурап, аны ишине 15 адамны тартханды.

Россейни Следствие комитетини республикада управлениясы РФ-ни УК-сыны 205.1-чи статьясыны 1.1-чи кесегине бузукълукъ этилгени бла байламлы терслеу ишле ачханды. Законлагъа тийишлиликде, быллай аманлыкъ этгенни эркинлиги жашауун ахырына дери сыйырылыргъа боллукъду.

Жалгъан ичгилени чыгъаргъанды

Россейни Къоркъуусузлугъуну федерал службасыны КъМР-де Управлениясында къуллукъ этгенле Лескен районну 37-жыллыкъ инсаны Т.А.Кайцуковну законсуз ишин тохтатхандыла. Ол къырал маркала салынмагъан ичгилени чыгъарып тургъанды.

УФСБ-ны пресс-службасындан бизге билдиргенлерича, Хатуей элде бардырылгъан тинтиулени кезиуюнде ичги затла чыгъарылгъан жашырын цех табылгъанды. Законсуз сатыу-алыудан къырал маркасыз продукция сыйырылгъанды. Дагъыда спирти бла 5 минг литр суусун затла табылгъандыла.

Урван районну сюдю Т.А.Кайцуков РФ-ни УК-сыны 171.1-чи статьясыны 6-чы кесегини «б» пунктуна, 171.3-чю статьясыны 2-чи кесегини «б» пунктуна бузукълукъла этгенин тохташдырып, анга 3 миллион сом тазир салгъанды. Сюдню оноуу кючюне киргенди.

ТИКАЛАНЫ Фатима
хазырлагъанды.

Баш редактор
КЪОНАКЪЛАНЫ Хасан

РЕДКОЛЛЕГИЯ:
ТЕКУЛАНЫ Хауа (баш ред. орунбасары), ЖАНГУРАЗЛАНЫ Нажабат (баш ред. орунбасары) КЕТЕНЧИЛАНЫ Зульфия (жууаплы секретарь), МУСУКАЛАНЫ Сакинат, ТИКАЛАНЫ Фатима, ТРАМЛАНЫ Зухура, УЛБАШЛАНЫ Мурат.

ТЕЛЕФОНЛА:
Редакторну приёмныйы – **42-63-01**. Баш редакторну орунбасарлары – **42-38-21**, **40-04-82**, жууаплы секретарь – **40-28-97**, секретариат – **40-93-62,** корректорла, специалистле – **42-63-52.**

РЕДАКЦИЯНЫ БЁЛЮМЛЕРИ:
Политика эм право – **42-24-02,** экономика – **42-66-73**, культура – **42-66-76,** социал ишле – **42-75-82**, курортла, туризм эм спорт – **40-39-93,** окъуучула бла байламлыкъла жюрютюу эм жазылыу – **42-37-94,** сурат алыучу – **40-59-18,** энчи корреспондент – **42-68-72,** операторла – **42-66-85.**

Редакция авторла бла къагъыт жюрютмейди. Къол жазмалагъа рецензия этилмейди эм ала артха къайтарылмайдыла. Газетде басмаланнган материаллада айтылгъан оюмла редакцияны оюму бла келишмезге боллукъдула. Алада айтылгъан хар зат ючюн Россей Федерацияны Басманы юсюнден законуна тийишлиликде материалланы авторлары кеслери жууаплыдыла.

Газет Связьны, информация технологияланы эмда асламлы коммуникацияланы ишлери жаны бла федерал надзор службаны (Роскомнадзорну) Къабарты-Малкъарда управлениясында **2016** жылда **19 декабрьде** регистрация этилгенди.

Регистрация номер **—ПИ № ТУ07-00118. Индекс - П 5893**

Газет ыйыкъгъа юч кере чыгъады – **геуюрге, орта, шабат** кюнледе. Багъасы 13 сомду.

Газетни басмагъа "КъМР-Медиа" ГКУ-ну компьютер службасы хазыр этгенди.

Газет "Издательство "Южный регион" ООО-ну типографиясында басманнганды. Ставрополь край, Ессентуки ш., Никольский орам, 5а

Газетлени иелерине тапдырыу ючюн КъМР-ни почта связыны федерал Управлениясы жууаплыды. Телефон: **76-01-21**

Тиражы **1616** экз. Заказ № **2454**

Номерге графикге кёре 19.00 сагъатда къол салынады. 20.00 сагъатда къол салынганды

ГАЗЕТНИ НОМЕРИН ЧЫГЪАРГЪАНЛА:
Байсыланы Марзият – дежурный редактор; Баллиланы Феруза (1, 2-чи бетле), Бийчеккуланы Жаннета (3-чю бет), Геляланы Валентина (4-чю бет) – корректорла.

РЕДАКЦИЯНЫ АДРЕСИ:
360000, Нальчик шахар, Ленин атлы проспект, 5.

Электрон почта: elbor_50@mail.ru